

« Պիթնուս պահեն, այն տունն հրամանաւն
« Աստուծոյ դիւք չի մտանեն. ասեն, թէ սպիւ-
« տակ Պիթնուսներն հրեշտակաց նման են.
« Թէ այլպէս է՝ պարտ չէ սպիտակ Պիթ-
« նուսն զենել. թէ որ զենէ՝ ըստակին և իւր
« ընտանեացն և իւր տղայոցն զեն հասցը-
« նէ... Թէ որ սողորուծին անէ Պիթ-
« նուզին միսն շատ ուտէ, մասն և մուրուն
« Թափի շուտով: Թէ որ փորն խոստուկ լինի՝
« Պիթնուսին միսն չորցընեն, Մազի (զղթոր)
« և Սումագ (աղաոր) միաշափ խառնեն
« խմցընեն շրով, խալքի, և խոստուկն կտրէ,
« Աստուծով »: Այս նկարագրութենէս զու-
շակուի որ Պիթնուսը վայրի հաւուկ կամ
Աւլորն ըլլայ. արդէն Յոյնք այ դամկօրէն
Բիդիկոս կոչեն զԱւլորն կամ զԱրաղաղն:
— Յիշմը հոս և զՏեչիկէն թոչունն,
որ ըստ գիտնոց Թուրքաց՝ է Որի կամ Ու-
րուր, փո. *Milan*, բայց Արահամ Արաղլի
յարմար ստորագրէ. « Պինտ ըռէշիտ (արգար)
« Թոչուն է ի մէջ թոչնոց », կ'ըսէ. ի հնուց
ի վեր Արաղլին կ'ընծայուի Արգար կոչումն:

Շարայարելի



Ն Ո Ր

ՈՒԼԵԻՈՐՈՒԹԻԻՆ Ի ԿՈՎԿԱՍ

Հնախօսական եւ Ազգաբանական

Ն Ա Յ Ք

ՊԵՆԿԱՆՔԻ ազնիւ կումս Եւգինէս
Ջիշի ձանապարհորդելով դեպ ի Կովկաս և ի
Կեդրոնական Ասիա, — իբր արդիւնք իւր
ձանապարհորդութեան, — ի յոյս ընծայած
է անցեալ տարւոյն մէջ, հռեզարեքէն և
գաղղիէրէն ընգունելով երկուս ստուար հա-
տորներ¹ (էջ 1—620), մաքուր և ընտիր
տպագրութեամբ, զարդարուած 150 փորա-
ցիւր զատ զատ տախտակներով (*planche*)
և թագմաբիւ պատկերներով իւրից մէջ. ու-
րոնք կը ներկայացնեն տնական, երկրագոր-
ծական և այլ պէսպէս հնախօսական առ-
արկներ: Այս հրատարակութեան առաջին
հատորոյն մէջ թառակն երկրագործ և հմտո-
րէն գրած է հեղինակն, նախ հռեզարական
ազգի գաղթականութեան պատմութիւնը, և
ի մասնաւորի նկարագրած է իւր Ջիշի²
տոհմի ցեղաբանութեան հնոքիւնը: Յետոյ
նաեւ տեղեկութիւններ կու տայ ի Կովկաս
և ի Կեդրոնական Ասիա բնակող ժողովրդ-
րոց ազգային պատմութեան, անեղջ բարոյց,
սովորութիւն և գրականութեան վերաբերեալ

1. Անցեալ տարի ազնիւ Հեղինակն այց-
ելելով ի վանս մեր, իւր ձեռամբ նուիրեց մեր
գրատան օրինակ մի այս հնապաշար երկհա-
տորներու:

2. Շլիշի կամ Շլիշի աւագակաբարոյ ազգի մի
յափուէն Պոնտոսի և ի Կովկաս. կոչուեք են ի
Յունաց Շլիշիան, իբր Ջիշիւնք կամ Մի-
կիւնք, Մըկիւնք, գուցէ և Միկիւնք:

մանրամասնութեանց վերայ: Բայց երկասի-
րութեան առջի կարեւոր և հետաքրքրա-
կան մասը կը կազմեն Կոմս Զիլիի ըրած
հաաքածոյքն ազգագրական (*ethnographi-*
que) և հնախօսական առարկայից, որոնց
արդիւնք են 1880 թուականէն ի վեր գտ-

ղիացի, գերմանացի և ռուս գիտնականաց
ձեռք եղած պեղմանց ի Կովկաս և Հայաս-
տանի այլ և այլ կողմեր, և մանաւանդ յԱր-
շաճոր (Սիւնեաց Բաղը գաւառին մէջ):

Այս ձոխ հաաքածոյն Զիլի կոմսն նոսի-
րած է Հոնգարիոյ Ազգային Թանգարանին,



Comte Eugène de Sickinge

ՆԻՅԵՆԻՈՍ ԶԻԶԻ ԿՈՄՍ ԶՈՒՆԳԱՐԱՆԻ

գոր խնամքով գաւառորած և նկարագրած
են երկողին հռչակարացի հնագիտքն, Յով-
հաննէս Եանքոյ՝ ազգագրական մասը, և
Պոստա Բեյա՝ հնախօսական մասը:

Կոմս Զիլիի ներկայ գրութեան ունի և
հմտութեան փոքրիկ ծաշակ մի տալոռ հա-
մար, առեղորդ չենք համարիր Հայաստանի և

Հայոց վրայ տուած տեղեկութիւնքը բարգ-
մանելով գետեղել Բաշա-Մարիս սիւնեական մէջ.
րկպէտ մեզ Հայոցս համար՝ լկայ շատ նո-
րութիւն մի իշո տուած տեղեկութեանց մէջ,
սակայն և այնպէս յոռսամը, քե ախորժով
կարդացոռի իրրոռ օտարազգոյ մի գրութիւն:
Եմանապէս, զանց չենք ըներ համառօտիս

յիշատակել, վերջերս Ռուսաստանյայտումի մի քանի տեղոսանքը կատարուած պեղմունքը, և յերեսան եկած քանի մը կտոր աւարկայքը, ըստ Զիշի տոնած տեղեկութեան:

Հ. Ե. Ա.

ԱՌԿԱՍՈՒ Հայոց թիւն է գրեթէ 780,000: Սոցա մեծ մասն (52%) կը բնակի Երեսանու նահանգին մէջ, իսկ փոքր մասն զոնքն երկուսն էն Կարսի, Եւլիի, Գանձակի (Ելիսարեթուպոլիս), Շամախու և Բազուի վիճակաց մէջ: Ասոնցմէ զատ փոքրիկ խմբեր եւ կը գտնուին Տփլիսու նահանգին, Անդրակովկասեան քաղաքաց, հիւսիսային, կովկասու և մանաւանդ Մոզդուկ, Խըլլիար և Նոր Արմաւիր քաղաքաց մէջ. սակայն աւսոնց բովանդակութիւնն կազմուած է զանազան յեղանակաց մէջ: Օսմանեան Հայաստանի մէջ կան (1,000,000 — 1,500,000) Հայք, ի Պարսկաստան (100,000), յԱւստրիա—Հունգարիա (16,000), յԱրքիէ (500) և ի Բրիտանական Հնդկաստան (5000):

Ասորիք և Հրեայք Ուրարտու (= Աւրար) կը կոչեն զՀայո, Եղնք (Հերոդոտոս) Աւարոյի կ'անուանեն զանոնք, Պարսիկք ալ Արմինա. իսկ ինքեանք կը կոչեն զիրենք Հայք կամ Հայկազունք, ըստ իրենց խորհրդաւոր Հայկ նախաձոր, զոր համարին Նինգոց կրող մէջ յիշեալ թորոգմի որդի. որ խոյս առլով Բէլ թագաւորի բռնութենէն՝ իւր ժողովուրդը տարաւ զէպ ի հիւսիս և բնակեցաւ Հայաստանի մէջ: Հայկայ յալորացաց մէջ եղած է մի ոմն Արմինակ անուամբ, և իւր անունը տուած այս ժողովրդեան. և ուրիշ մ'այլ, այսինքն է Արա Գեղեցիկն, զոր կը ջանար իրեն որալ Շամիրամ թագուհին: Ի սկզբան, Հայաստան Ասորեստանեայց իշխանութեան ներքեւ էր, յետոյ բնկանցաւ ի ձեռն Մեծին Աղեքսանդրի. սակայն Միհրդատայ օրով՝ ստոյգ մեծ տէրութիւն մ'էր ընդ իշխանութեամբ Տիգրանայ, յետոյ Հռովմայեցիք և Պարթեւք մարտնչելով անկախ Հայաստանի հետ՝ իրենց իշխանութեան մէջ ամփոփեցին. յամին 114, Տրայիանոս հռովմէական զաւառ մի կազմեց զՀայաստան:

այլ յամին 117 Ադրիանոս վերստին իրեն զարուց իւր ազատութիւնը, զոր և կը պահէր մինչեւ ցամն 232, ընդ իշխանութեամբ Աշակունեաց: Ապա ուրեմն ենթարկուեցաւ բաւական ժամանակ Սասանեան իշխանութեան ներքեւ: Գ. զարու կիսուն ընդունեցան Հայք զգրիստոնէութիւն և Հռովմէական պետութեան պաշտպանութիւնը խնդրեցին ընդգէմ Պարսից, բայց ի զուր. վասն զի յամին 387 իրենց թագաւորութիւնն բաժնուեցաւ ընդ մէջ Բիւզանդացոց և Պարսից: Պարսիկային մասն այսպէս մնաց մինչեւ ցամն 636, և յետոյ անցաւ ի ձեռն Խալիֆային, որոնք պահպանեցին զայն մինչեւ ցամն 885: Եւսոյ, մինչեւ ժԱ պար՝ ռոսիկաններ ունեցաւ և իւր անկախութիւնն տեսցց մինչեւ ժԳ զար: Այս թուականէս վերջ՝ Հայաստան կ'ենթարկուի անլերջանալի տալաւանաց, զարհուրելի խառնիճաղանճ բազմութեան զորաց Լէնկթիմուրի, Քուրդերու, Պարսից և Թուրքմենաց, որք հետզհետէ միմեանց կը յալորեին: Եւ այսուհետեւ այս երկիրս համեմատութեամբ խաղաղ կեանք կրցաւ ունենալ, այն ժամանակ միայն՝ երբ յամին 1829 և 1878 բաժնուեցաւ նա ընդ մէջ Ռուսոյ և Թուրքաց:

Հայք ի վաղոց կը բնակին ի կովկաս. նոյնպէս տարածուած են Տարստանի մէջ, որոյ կը վկայեն պարսիկ, յայն և հայ ժամանակագիրք, ինչպէս նաեւ Գարբանաի հայկական ճարտարապետութեան յիշատակներն: Հայոց ամբողջական գաղթականութիւնքն ի կովկաս և ի վրաստան ոկուած են յետ թաշակրաց, ի ժԳ զարու, որ է ըսել՝ Հայաստանի թագաւորութեան անկմանէն յետոյ: Մեծն Պետրոս նպաստներ շնորհեց գաղթելոց, և գաղթականութիւնը չպարեցան մինչեւ ցարդ. վասն զի Հայք ուրիշ բան չէին խընչդրեր բայց միայն հանգստութիւն, որ և բաւորովին ապահովուեցաւ Ռուսաց պետութեանէն:

Հայք կը խօսին հնդկաեզրմանական լեզու մի, սաասիկ խառնուած պարսկական ձայնաւորներով. ժողովրդական լեզուս կը տարբերի հին հայերենէն, որ այժմ եկեղեցական պաշտամանց համար գործածուող

լեզու մի. դարձած է, այնպէս որ արդի գրա-
կանութիւնն կը գորգանայ ժողովրդական
լեզուի հիման վերայ: Հին հայկական գրա-
կանութիւնն՝ որոյ յիշատակներն քրիստոնէա-
կան թուականի մինչեւ Ե դարը կ'եննեն՝
շատ ճոխ է, մասնաւորապէս զատմական
երկարաբութիւններով: Արդի հայերենի գրա-
կանական առաջին փորձերն կը սխիւն ծ. Գ
դարէն: Հայերէն լեզուն ունի բազմաթիւ
գաւառաբարբառներ, որք՝ սակայն կը բաժ-
նուին յերկու, արեւմտեան — արեւելեան և
կոյկասեան բարբառներ: Հայերէն գրչու-
թիւնն կամ տառերն գործածուած են սկսեալ
յամէ 402:

Հայկական ցեղի մարդաբանական գծագրու-
թիւնքն են. աչքն և մազերն շատ սեւ,
գլուխն բարձր, բարձրաձեւ, փորձիկ և երկայն
(*hypsi-brachicephale*), քիմն ուղիղ, գրե-
թէ կորնթարզ բոլորած ծայրով, երեսն մի-
ջակ լայնութեամբ, հասակն միջակէն աւելի
բարձր. գլխոյ յետակողմն և ծայրն արուես-
տական տձեւութիւն մ'ունին, որ և դի-
տուած է 70% մարդկանց վերայ. բայց այս
քիչ կ'երեւի առ կանայս: Երկու գնձողք
անդամաշափական գործողութիւններ կատա-
րելով 47 անհատից վրայ՝ յառաջ բերած
են հետեւեալ նշանակները. գլխոյն 85. 17
և 85. 68, 86. 58, 87. 17 և 87. 7
երեսին, 62. 35, 63. 50 և 65. 05 քմի:

Գալով Հայոց կրօնքին՝ իրենք կը պատին
այն ժողովրդոց մէջ՝ որք առաջին եղած են
գլխաւորութիւն ընդունելու. սկզբան կա-
թողիկեայք էին՝ բայց յետոյ ուրեմն հեր-
ձուած մի յաբուցանելով կը բաժնուին թէ՛
հռոմէական կաթողիկէներէն և թէ՛ յունա-
ծէն ուղղափառներէն, իրենց հայկական ազ-
գային եկեղեցի մը հաստատելով, որոյ գլուխն
է կաթողիկոսն, — զոր կ'ընտրէ ժողովուրդն
եպիսկոպոսաց միջէն, — և որոյ աթոռն է
Ղէշմիածին, Արարատ լեռան մօտ:

Հայերն հանճարեղ, յարասեւեղ, փառա-
ւեր, աշխատասէր մարդիկ են, և միանգա-
մայն զիրար հետեւող յառաջադիմութեան
զարգացմանց և զազափարաց. չափազանց յա-
ջողակութիւն մ'ունին վաճառականութեան
իրենց վարժ մտաւարժներն իրենց անխոնջ

գործօնեցողութեան հետ միանալով՝ տեւական
զիրութիւն և հաստատուն զարգացում մի
կու տայ իրենց կոյկասի մէջ ունեցած նշա-
նակութեան և ազդեցութեան: Իրենց ըն-
տանեկան կեանքն կնքուած է կնքով հաւա-
տարմութեան, որ միանգամայն ճշգրտի կը
յայտնէ անոնց ինչ ըլլալն՝ իրենց կրօնա-
կան կենաց մէջ և առ ժողովրդական սովո-
րոյթա ունեցած անձարանքը, իրենք միշտ
աւակապեալականք եղած են, խորշելով ցեղ
ցեղի մէջ Ժ և է խարութիւն դնելէն:

Տակաւին նահապետական կեանք մի կ'ան-
յունեն ընտանեաց մէջ, որք կ'ունենան 20
— 40 անձինք, և կը կառավարուին երիցան,
զունի կամ գլխոյ մի առաջնորդութեամբ, որոյ
հեղինակութիւնը միշտ կը յարգէ ընտանեաց
խրաքանչիւր անդամն: Մեծաւ մասամբ եր-
կրագործք են. միայն քաղաքացիք կը պա-
րապին ձեռագործական արուեստի և վաճա-
ռականութեամբ: Տներն կարգադրուած են
թուրքաց բնակարաններուն ոճով. որոց մէջ
չկայ նորադասիլ բան մի բաց լծոնիւրէն,
որ կաւեղէն ստուար և բարձր տակաւ մ'է,
սենեկի յատակին մէջ փորուած. վարի կողմը
ըմբռնաի ծակ մը կայ ոսկից կրակը կը
վառեն. ծակին վրայ՝ վերի կողմէն կը գլու-
նուի խաչերկաթն, որուն վրայ կը դրուի
կաթսան, լցուած եփուելիք կերակրով: Հայոց
կերակուրն շատ համառաւոր է, մասնաւոր
իրենց խմորեղէնքն և քաղցրաւենիքն (*con-
fitures*):

Այս մարդկանց տարազն կը նմանի Լե-
հացոց տարազին, այն կերպով միայն որ եր-
կուքն ալ արեւելեան ծագում մ'ունին. հա-
զուսանին է սպիտակ կտաւ շապիկ մը, սեւ
տաբատ մը՝ զօտիով կապուած, ուղեղուն
սեւ մոճակներ, շապիկի վրայէն ալ սեւ սնդու-
սէ (*sacén*) բաճկոն մի, կուրձի վրայի մասն
բաց և սպիտակ թաշկինակով մի (*ficén*)
սեղմուած. զգեստն սեւ չուխայէ արխաւըխ
մ'է՛ (խիլայի նման, *caffetan*) բարձր օձի-
քով, ետեւէն ծալքերով, ապեւէն ալ կոճակ-
ներով ամփոփուած. զուխը կը դնէ փափախ
մը՝ ծայրը պտտառէ և Սակայն այս գիւղաց-
ոյն տարազն է. քաղաքացիք կամ հարուստ
գիւղացիք՝ աւելի նուրբ պատասանք կը գործ-

ածէ. արխալըխն պատած է չուխայով, զօտին աւելի լայն է, և ճոխ զարդարուած ոսկով և արծաթով. իւր կապղտ կամ սեւ տարաւան լայն է և զարդաձեւ հանգոյցով մը կապուած ծնկան վրայ. կոշիկն բոլորովին եւրոպական է :

Կանանց տարազներն գոյնգոյն են և զոհարակարգ. բայց աւելի հոգ կը տանին սորա իրենց գլխարկին (*coiffure*)՝ զոր վրայիններէն առած են : Սպիտակ կտաւէ շապկի և շալվարի վրայէն կը հագուին բաճկոն մի՝ զոր և կը կապեն ճոխ գօտւով մի. կարմիր կամ կանաչ մետաքսէ արխալըխ մը՝ որ կարուած է խաչարի (*khalat*) ձեւով, սպիտակ աստառով, և վերջապէս թրքական պատտառներով չուխայ. ոտքերուն կը հագնին գունաւոր գուրպաններ, կարմիր հողաթափներ՝ առանց կրունկի. անէն դուրս ալ կը զործածեն կարմիր կամ կանաչ մուճակ : Վերայի գլխարկն ճակաբար զարդարուած է դրամներու կամ մարգարիտներու շաղկերով և ծածկուած երկու քօղերով (*fichu*), վարի կողմի փողշորն կը պլլտի պարանոցին չորս կողմը. (նոր ամուսնացած հարսն ընտանեաց հետ խօսելու մինչեւ իւր անդրանիկ որդայն ծնունդը), իսկ վերի կողմի քօղն կ'իջնէ ի վայր մինչեւ կրունկն :

Հայկական հնաբանութեան նկատմամբ կ'իմացնէ կամեն Զիյի հետեւեալ տեղեկութիւնները :

Գահիրէի Թանգարանին տեսուչ և գաղղիական պետութեան նուիրակն Յ. Մորգան, փորելով Ռուսահայաստանի և Տփլիսու հաւաքանկովը գտնուող Խէյլան-տաղի (*Khéïtan-tagh*), Մեդալայի և Մուշիրի (*Mouchir*) գերեզմանոցները, իւր ըրած գիտաբերը հրատարակեց հետեւեալ վերնագրով. « Գիտական ուղեւորութիւն ի Կովկաս, Հնախօսական և պատմական ուսումնասիրութիւնք » (Պարիս 1889) : Մի և նոյն ժամանակ նաեւ Հ. Բրուգշ (*H. Brugsch*), Վ. Բելկ և Ե. Ռէօշլեր գիտականք փորելին Գետաբակի, Գալաթէնի, Կէօք-տաղի (*Gökdäğ*), Գաւա-մուրասի, Ռէգլին-Լակերն (*Redkin-Lager*), Հէլեոնիպոլիս, Տաթեւու վանքին,

Օխտչայի (*Okhtchoutchay*), Մեդրիի, Խաւապայի, Պաշ-Գառնիի, Աղեքսանդրապոլիս, Արշաձորի, Խոճալի (*Khodjali*), Խանդէն-տի և Կիւլապլուի շրջակայքը, և իրենց գիտագութիւնքը կամ տեղեկութիւնքը հրատարակեցին գերմաներէն և Ազգախօսական օրաթերթին մէջ¹ » այլ և այլ վերնագրովք :

*

Շանսր գաղղիացին տեսած է ի Կովկաս բազմաթիւ բնական կամ արուեստական քարայրներ, որոնք յերկրաբանից կը համարուին նորաքարի (*néolithique*) դարուց մարդկան բնակարան կամ գերեզմաններ, ինչպէս որ այս բանս ուսուցուած է ուրիշ գաւառներու մէջ. բայց Շանսր կը յաւելու, թէ մինչեւ ցարկ ոչ մի հնաքառական դիւտ եղած չէ, որ ապացուցանէ մեզ, թէ այս քարայրներու այդ նպատակի ծառայած և միանգամայն վերոյիշեալ յեղանակի զօրծեր եղած ըլլան : Սակայն հաւանականն այն է, որ այս քարայրներու մեծ մասն ծառայած ըլլան ոչ թէ իբրեւ դպրոց (*dolmen*) կոչուած կարկուտներ, այլ իբրեւ բնակարան մետաղաւանից, որոնք հին ժամանակաց հետէ շահաբեր ըրած են այս երկիրներու մէջ գտնուող աղի, պղնձի և երկաթի հարուստ հանքերը : Իսկ Պայէն կ'ըսէ, թէ ասոնք բազմաթիւ հայկական քարայրներ ըլլան և իբր բնակարաններ ծառայած խալիքներու (*Khalibe*), որոց մետաղահանութեան մէջ ունեցած ճարտար յաջողութիւնը՝ յիշատակած են նաեւ Հոմերոս և Հերոդոտոս : Իբրեւ Մոնպերլայ՝ Կորդ անունը — որ Հայաստանի երեք հանքային տեղեաց կը տրուի — կը նմանցնէ խալք անուն, և կ'ըսէ, թէ Ալազան գետի անունն խալիքներու դրացի Հալիգոնի ժողովրդեան անունէն յտալ է կաճ :

*

Կովկասու մէջ ոչ մի տեղ գտնուած չէ ասկական ոչ զուտ անաղ և ոչ ալ անաղաչային հանք մի, թէպէտեւ Ա. Արթուրին՝

Վիրիուի խնդրանք շատ հետազոտած է այս բանս թէ տեղեաց և թէ զորոց մէջ : Արդ, անապին կը բերուէր Պարսկաստանէն և մանաւանդ՝ ըստ Վիրիուի՝ Խորասանէն : Ստոյգ է, թէ մօտեցաւ Վ. Բելի գտաւ Գալաքէնսի գերեզմանոցին մէջ զուս անագէ խալալայ (*anneau de jambes*) մի. նմանապէս սպիտակագոյն մետաղեայ զարդ մ'այլ զրտնուած է Արշաձորի գերեզմանոցին մէջ, որ հաւանօրէն անագէ է. բայց այս առարկայքս կրնան ըլլալ միայն իրեւ անհարթ անաղ (*étain brut*) :

*

Արշաձորի գերեզմանատեղեաց մէջ զրտնուած են պղնձեայ զեղարդունք, որոց բունի կամ կոթի ասորին ծայրն պատուած է պղնձով : Այս գեղարդունքս ունին կարծ թիւթեղներ և երկայն կոթառներ (*douille*) որոնք — պատկերաց ցուցածին համեմատ — գալարմամբ շինուած են և ոչ թէ ձուլմամբ : Դարձեալ, գտնուած են յԱրշաձոր պղնձի օգակներ կամ մանեակներ կեռածե եզբօք, անասնոյ զիւի կերպարանօք : Ըստ Վիրիուի, ասոնք կը գործածուէին աղեղներու լարերը պրկելու համար : Նոյն Արշաձորի գերեզմանատեղեայ մի մէջ զրտնուած երեք կծկած կմախքներու զլիսոց վերայ՝ գտնուած են կիսագնդաձեւ սաղաւարտներ՝ կոռածեւ կոճակներով : Վ. Բելի կը տարակուսի ասոնց սաղաւարտ լինելուն վրայ, սակայն Ռէօսէր կ'ըսէ, թէ այս կարծուած սաղաւարտներն առաջին շջափմամբ փշեցան, որով կ'ապացուցուի, թէ ասոնք ամենաշուրջ թիթեղներով շինուած ըլլան : — Ռէօսէր ուրիշ նորազիտ սաղաւարտի մ'այլ նկարագիր կ'ընէ, զարձեալ այս եւս կիսագնդաձեւ, դէպ ի ծոծրակը ունենալով թիթեղ մի, երեքթեւեան գարգմանակով վեր բարձրացած, և զլիսոյն վերայ յովազ մի ձեւացուցած : Այս ոճով եօթը հատ սաղաւարտներ եւս գտնուած կարծուին Սախաբլան լեռան վրայ, Գուլտակ կոյուած Հայոց գիւղի մը զիմաց, ձեռամբ վահանայ ճատեան, որ Մեծարանց — Ս. Յակոբայ վանքին հայ արեղաներէն մին է :

Դարձեալ, Արշաձորի մէջ գտնուած են այլ և այլ առարկաներ, ինչպէս կացիներ, երկժանիներ, պերճազարդ զօտիներ մարդու և անասնոյ կերպարանօք, զարգմանակներ, հայելիներ և այլն, զորս աւելորդ կը համարինք մանրամասն նկարագրել. փափաքողք կարող են փնտռել զայնս Հեղինակիս երկասիրութեան մէջ, միայն շոճողանք ըսելու, որ այս գտնուած բոլոր առարկայքս՝ երկաթեղէն զարու գործք են :

ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆՔ

ՈՒՍԱՆՈՂԱՑ

ՄՈՒՐԱՏ—ՀԱՄԱՆԱՍՐԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐՔԱՐԱՆԻՆ

ՊԱՌՈՒԱՅԻ

ՊԱՌՈՒԱՅԻ արքունի Համալսարանին քննութիւնք երկու շրջան ունին. առաջինն՝ ամառնային, ուսումնական տարեշրջանի աւարտման ատեն, իսկ երկրորդն՝ աշնանային, յաշորդ ուսումնական տարւոյ շրջանն սկսելէն առաջ. վերջինս կ'աւարտի նոյեմբրի կէսին :

Աշնանային շրջանի ժամանակ կը ներկայանան այն աշակերտք՝ որք կամ ամառնային շրջանի ատեն չեն ներկայացած, և կամ՝ ներկայանալով՝ անյաջող քննութեան ենթարկուած են :

Ամէն մէկ ճիւղի մասնագիտական ուսման քննիչ յանձնախումբը կը կազմուի երեք անգամեբեւ, որոց մին՝ քննիչի նիւթին սուսցիլը կը լինի, իսկ միւս երկուքը Համալսարանի բնդհանրական Տեսչէն կը նշանակուին :